

ÇOK VATANDAŞLIK

Prof. Dr. Yılmaz ALTUĞ

I. GİRİŞ

Vatandaşlığın üç esas ilkesi olduğu bilinmektedir. Bunlar:

1. Her kişinin bir vatandaşlığı olmalıdır.
2. Her kişinin sadece bir vatandaşlığı olmalıdır.
3. Kişi vatandaşlığını değiştirmede hür olmalıdır.

Çok vatandaşlık bu bakımdan yukarıda belirttiğimiz vatandaşlık ilkelerinden ikincisine karşı bir durumdur. Devletler Hukukunda da kabul edilmiş olan her devletin kendi vatandaşlarını tayin konusunda münhasır yetkisi çok vatandaşlığın başlıca kaynağıdır. Gerçekten Vatandaşlık İhtilâflarına dair 1930 tarihli Lahey Sözleşmesinin 1. maddesi «Her devlet kimin kendi vatandaşı olduğunu kanun ile tesbit eder» demektedir. «Vatandaşlığı söz konusu olan her devlet, bu vatandaşlığı kazandırmada yetkili olduğu için, mevcut vatandaşlıklardan birini dikkate almamazlık mümkün değildir. Vatandaşlık hukukuna ait kanunlar ihtilâfı prensibi gereğince ilgili şahsın kazanmış olduğu tek mil vatandaşlıklar hukuken muteberdir» (1).

Çok vatandaşlık genellikle çifte vatandaşlık şeklinde tezahür etmektedir. Bu bakımdan Devletler Hususî Hukukunda çok vatandaşlık terimi yerine çifte vatandaşlık terimi daha çok kullanılmaktadır.

(1) Ergin Nomer — Vatandaşlık Hukuku Dersleri, 1971, s. 19.

II. İÇ MEVZUATTA ÇOK VATANDAŞLIK

Her devlet kendi vatandaşlığını kendisi tesbit ettiğinden bugün vatandaşlık konusu esas itibariyle iç mevzuatla düzenlenmektedir. Her memleketin bir Vatandaşlık Kanunu mevcuttur. Bunlar Ocak 1955 te Birleşmiş Milletler tarafından bir külliyat olarak da toplanıp yayınlanmıştır (St./LEG/SER. B/14).

1 — Tarihi Gelişme

İç mevzuatın tarihî bakımından incelenmesinde; başlangıçta eski Yunan'da ve Roma'da kan esasının «jus sanguinis» uygulandığını görüyoruz. Zira bir kişinin toplumdaki üyeliği onun belli bir aile ile olan kan bağı ile tesbit ediliyordu. Aile de kabile örgütünün en küçük birimidir (2). Federal Avrupa'da ise toprak esasının «jus soli»nin uygulandığını görüyoruz. Yabancı ana babanın çocukları doğdukları yerin vatandaşlığını alıyorlardı. Bu da kişi ile üzerinde yaşadığı toprak sebebiyle doğan feodal ilişkiye bağlanmaktaydı. 19. yüzyılın başında Napolyon Kanunnamesi ile yeniden kan esasına dönülünceye kadar vatandaşlık Avrupa'nın her yerinde toprak esası ile tesbit edildiğinden bu esasa «Avrupa Kuralı» da denmiştir (2a). Bilindiği üzere Napolyon Kanunnamesi pek çok Avrupa devleti tarafından kabul edildiğinden bu kez kan esası yani bir bakıma irs, toprak esası yani doğulan yerin vatandaşlığı yerine Avrupa'da yaygın uygulama buldu.

İlk Türk Vatandaşlık Kanunu 1869'da kabul edildiğinde kan esası başlıca prensip olarak uygulanmıştır. 1928 ve 1964 tarihli Türk vatandaşlık kanunlarımızda da bu esas başlıca prensip olarak kabul edilmiştir.

2 — Çok vatandaşlığın sebepleri

Vatandaşlık kanunları incelendiğinde çok vatandaşlığın sebepleri olarak şunları görüyoruz:

- 1) Çocuğun anası ve babasının vatandaşlık kanunu kan

(2) N. Bar-Yaacov, *Dual Nationality*, 1961, London, s. 11.

(2a) Hall - *A Treatise on International Law*. 8. baskı 1924 paragraf 68.

esasını *jus sanguinis* kabul ettiği halde çocuğun, toprak esası *jus soli*'nin vatandaşlık için esas kabul edildiği yerde doğması halinde,

2) Kişinin başka devlet vatandaşlığına geçerken kendi vatandaşlığını kaybetmesi halinde,

3) Evlilikte eşlerin karı veya kocanın vatandaşlığına geçerken vatandaşlıklarını kaybetmeleri halinde,

3 — Çok Vatandaşlığın Önlenmesi

Muhtelif memleketler iç mevzuatının incelenmesi sonucunda çok vatandaşlığın doğumda şu şekillerde önlendiğini görmekteyiz:

1) Çocuğa toprak esasına göre *jus soli* vatandaşlık tanıyarak, (ana babasından birisi vatansız veya vatandaşlığı bilinmiyorsa ve diğeri kanunu yayınlayan devletin vatandaşı ise) Japon ve İsveç vatandaşlık kanunları bu esası kabul etmişlerdir.

2) Ana babadan biri vatandaş olup diğeri kanuna göre vatandaşlık kan esasına göre nakledilemiyorsa çocuğa toprak esasına göre vatandaşlık verilir. 22 Haziran 1950 tarihli İsveç Kanununun 1. maddesi.

3) Kan esasını yurt dışında oturan vatandaşların ancak bir veya iki kuşağına tanımak. ABD, İngiltere ve Fransa kanunları bu şekildedir. ABD 1952 tarihli Muhaceret ve Vatandaşlık Kanununun 301. maddesi. İngiltere'nin 1914 tarihli Vatandaşlık Kanunu. Fransız Vatandaşlık Kanununun 91. maddesi bu süreyi 50 yıl olarak sınırlamaktadır. Ana babası yurt dışında 50 yıl oturmuş kimse artık Fransız vatandaşı olamamaktadır.

4) Yabancı ülkelerde doğan çocukların kısa bir süre içinde konsolosluklarda kaydı yapıldığında kan esasını sürer, aksi halde doğduğu yerin vatandaşı sayılırlar.

5) Kan esasına göre doğan çocuğa vatandaşlık tanınmasının vatandaş olan ana veya babanın ülkede ikamet şartına bağlanma. Bu halde vatanda olmayan ana veya babanın yabancı olduğu kabul edilmektedir.

6) Yabancı diplomatların çocuklarına toprak esasına göre vatandaşlık tanımamak.

7) Açık denizlerde ticaret gemilerinde doğan yabancı çocuklarına toprak esasına (jus soli) ye göre vatandaşlık tanınamak.

Rüşt yaşına varmış bir kimsenin çok vatandaşlığının önlenmesi ise şu şekillerde olmaktadır:

1) Rüşt yaşına gelen kimsenin beyanla doğduğu yer dikkate alınmaksızın yabancılığı seçmesi. İngiliz Vatandaşlık Kanunu bunu kabul etmektedir.

2) Vatandaşlıktan çıkma izni almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar ilk vatandaşlıklarını kaybetmektedirler. Bu hal Türk vatandaşlık kanununun 25. maddesinin (a) fıkrasında öngörülmüştür.

3) Vatandaşlıktan çıkma. Bu halde Türk vatandaşlık Kanununun 20, 21 ve 22. maddelerinde öngörülmüştür. 22. maddeye göre vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi aynı zamanda başka bir devlet vatandaşı ise çıkma belgesi kendisine derhal verilir.

4) Evlât edinme halinde vatandaşlığın değişmemesi. Bu hal de Vatandaşlık Kanunumuzun 3. maddesinde öngörülmüştür. Yani yabancı devlet vatandaşı küçük, Türk vatandaşı tarafından evlât edinilmekle Türk vatandaşlığını otomatik olarak kazanmaz. Ancak çocuğun millî kanunu bu halde onun vatandaşlığını kaybettiriyorsa, çocuk vatansız kalıyorsa o takdirde yine Vatandaşlık Kanununun 3. maddesine göre «Ancak, küçük olan evlâtlık, vatansız olur veya anası babası bulunmaz veyahut nerede olduğu bilinmezse, bir Türk tarafından evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşı olur.»

5) Yabancı ile evlenen kadına kocasının millî kanununun evlenme sebebiyle otomatik vatandaşlık verdiği halde kadının seçim yoluyla kendi vatandaşlığını terketmesi. Bu halde Türk Vatandaşlık Kanununun 19. maddesinde öngörülmüştür.

6) Doğum yeri esasına göre bir ülkenin vatandaşı oldukları halde sonradan ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar seçme ile ilk vatandaşlıklarını bırakabilirler. Türk Vatandaşlık Kanununun 27. maddesinin (c) fıkrası böyledir.

7) Analarına bağlı olarak kan esasına göre ülke vatandaşı oldukları halde sonradan yabancı babalarının vatandaşlığını kazananlar analarının vatandaşlığından seçme yoluyla ayrılabilirler. Türk Vatandaşlık Kanununun 27. maddesinin (a) fıkrası.

8) Evlenme ile kocalarının vatandaşlıklarına geçen ve fakat kendi vatandaşlığını da muhafaza eden kadınların evliğin sona ermesinden muayyen bir süre içinde ikinci vatandaşlıklarını seçme yoluyla terkedebilmeleri hali. Türk Vatandaşlık Kanunu 28. madde.

III. DEVLETLER HUKUKUNDA ÇOK VATANDAŞLIK

Devletler Umumî Hukukunun kaynakları olan andlaşmalar, milletlerarası teamül ve Genel Hukuk prensipleri çok vatandaşlık konusunu düzenlemişlerdir.

Çok vatandaşlık konusunda çok taraflı ve iki taraflı pek çok anlaşma mevcuttur.

1. Çok Taraflı Andlaşmalar :

Çok taraflı anlaşmalara örnek olarak genellikle barış andlaşmaları gösterilebilir. 1. Dünya Savaşından sonra yapılan Versay, Saint German, Neuilly, Trianon ve Lozan andlaşmalarıyla 2. Dünya Savaşından sonra müttefik devletlerle İtalya arasında yapılan 1947 tarihli barış anlaşması gibi, Barış andlaşmaları daha çok Arazi Terk ve İlhakındaki Vatandaşlık Konularını düzenler. Diğer taraftan bölgesel anlaşmalar da çifte vatandaşlık konusunu halletmeye çalışmışlardır. Bunlardan en eskisi 1906 tarihli Vatandaşlığa geçmiş Kişilerin Durumu hakkındaki Rio de Janerio anlaşmasıdır. Yine 1933 tarihli Montevideo Vatandaşlık Sözleşmesi ve Kadınların Vatandaşlığı hakkında yine 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi Amerika kıtasında vatandaşlık konusunu düzenleyen bölgesel milletlerarası belgelerdir. Yine Amerika kıtasında Devletler Hususi Hukuku konularını düzenleyen 1928 tarihli Havana'da akdedilmiş olan Bustamente Kodunda da vatandaşlık konuları ele alınmıştır.

İskandinav memleketleri kendi aralarında Vatandaşlık Kanunlarının Bazı Hükümlerinin Uygulanması hakkında 1950'de bir

anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmayı Danimarka, Norveç ve İsveç imzalayıp onaylamışlardır. Yine bu üç İskandinav devleti 1956'da başka bir anlaşma yaparak mecburî askerlik hizmeti ve vatandaşlık arasındaki ilgiyi düzenlemişlerdir. 15 Ocak 1969 da İsveç, Norveç, Danimarka bu kez Finlandiyanın da katılımıyla Kopenhag'da Vatandaşlığa İlişkin Muayyen Hükümlerin İnfazına ilişkin bir sözleşme imzalamışlardır. Vatandaşlık konusunda bölgesel anlaşmalara diğer bir örnek 1954'de Arap Birliğinin üyeleri arasındaki vatandaşlık sözleşmesidir. Diğer taraftan 1930'da Lahey'de Vatandaşlık Kanunları arasındaki İhtilâflarla İlişik Bazı Meseleler üzerine Sözleşme ile yine aynı tarihte Bazı Çifte Vatandaşlık hallerinde Askerî Vecibelere dair Protokol imzalanmıştır. Birleşmiş Milletler zamanında da 1957'de Evli Kadınların Vatandaşlığına dair bir sözleşme bu örgütün önayak olması ile gerçekleştirilmiştir. 1960'da Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına dair anlaşmada da çifte vatandaşlık konusunu önleyen hükümler mevcuttur.

18 Nisan 1961 de Viyanada Diplomatik İlişkilere dair Viyana Konvansiyonuna ek olarak «Vatandaşlığın İktisabına İlişkin» ihtiyari bir protokol de kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi de 3 Mayıs 1963 de Strasburg'da Çok Vatandaşlığın ve Çok Vatandaşlık hallerinde askerî yükümlülüklerin azaltılmasına ilişkin bir sözleşme kabul etmiştir.

Bütün bu anlaşma ve sözleşmeler barış zamanındaki çok vatandaşlık durumunun mahzurlarını önlemek maksadıyla yapılmıştır. Halbuki Kara Harbinde Tarafsız Devletlerin ve Kişilerin Hakları ve Görevlerine dair 5 numaralı Lahey Sözleşmesi savaş zamanında bu mahzurlardan doğacak güçlükleri önlemeye çalışmaktadır.

2 — İki Taraflı Anlaşmalar

İki taraflı anlaşmaların en eskisi 1783 tarihli Büyük Britanya ve ABD arasındaki anlaşmadır. Yunanistanın bağımsızlık kazanması üzerine Londra'da 1830 da imzalanan protokolde çifte vatandaşlık üzerine Londra'da 1830 da Türkiye tarafından imzalanan protokolde çifte vatandaşlığı önleyici hükümler bulunmaktadır (2b). Rusya ile ABD (1867) de iki taraflı bir anlaşma imzala-

mışlardır. Yeni bir devlet olan Amerika Birleşik Devletlerinin İngiltere ile 1812 savaşını da dikkate alarak çifte vatandaşlık durumunun mahzurlarını önlemek üzere birçok devletle anlaşmalar yaptığı görülmektedir. 1868 yılında ABD henüz Alman imparatorluğu halinde birleşmemiş Alman devletlerinden Bavyera, Württemberg, Baden Büyük Dükalığı, Hesse Büyük Dükalığı, Kuzey Alman Birliği ile ayrı ayrı anlaşmalar yapmıştır. 1868 yılında ABD'nin Belçika ile, 1869'da İsveç-Norveç devletiyle, 1870'de Avusturya-Macaristan imparatorluğu ile ve İngiltere ile anlaşmalar yaptığını görüyoruz. Ayrıca 1871'de Fransa ile Almanya arasında akdedilen Frankfurt anlaşması, 1872 Danimarka-ABD, 1873 Kostarika-İtalya, 1879 Fransa-İsviçre, 1885 Arjantin, İsveç-Norveç, 1887 Almanya-Gütemala, 1890 Bolivya-İtalya, 1892 Fransa-İspanya, 1896 Almanya-Nikaragua, 1897 Japonya-İspanya, 1902'de ABD-Haiti ile, 1907'de Peru ile, 1908'de Portekizle ve 1916'da Danimarka ile ikili vatandaşlık anlaşmaları yapmışlardır. 1912'de Belçika-Bolivya, 1917'de İtalya-Nikaragua, 1919'da Bulgaristan-Yunanistan, ve Fransa-Monako, 1920'de Avusturya-Çekoslovakya, Çekoslovakya-Almanya, 1922'de İngiltere ile Milletler Cemiyeti (Filistin mandası için), 1923'de Türkiye-Yunanistan, Fransa-İngiltere ve Bulgaristan-ABD, 1927'de Arjantin-Fransa; 1928'de Belçika-Fransa ve Çekoslovakya-ABD; 1930'da Norveç-ABD, 1932'de Arnavutluk-ABD, 1933'de İsveç-ABD, 1937'de İsviçre-ABD, 1947'de Şili-İngiltere, 1948'de Fransa-ABD, 1949 Belçika-Fransa, Fransa-İngiltere, Endonezya-Hollanda; 1953'te Fransa-İtalya; 1954'de Belçika-Hollanda, Danimarka-İtalya; 1955'de Danimarka-İngiltere, Çin-Endonezya, 1956'da Sovyetler Birliği-Yugoslavya ile 1957'de ise Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Kuzey Kore ile, 1958'de Mogolistan ve Polonya ile vatandaşlık anlaşmaları imzalamışlardır. 1958'de Macaristan'la Bulgaristan çifte vatandaşlığa sahip kişilerin vatandaşlıklarını düzenleyen bir sözleşme akdetmiş'tir. 1959'da Fransa ile İsrail arasında iki taraflı vatandaşlık anlaşma-

me Kararları) 1966, s. 421. Bu eserde Türkiyenin tabiyet konusunda ahdettiği çok ve iki taraflı anlaşmaların tam metinleri mevcuttur. Bunların çoğu çifte vatandaşlığı önliyen maddeleri de ihtiva etmektedir. Biz tekrar olacağı için bunları makalemizde ayrıca zikretmedik.

sı imzalanmıştır. 1960'da Danimarka ile Federal Almanya arasında Vatandaşlığa alma ve tabiiyetin iktisabı konusunda bilgi alışverişini öngören bir anlaşma ihdas eden notalar teati edilmiştir.

1961'de Hollanda ile İtalya Çifte tâbiyetli kişilerin askerlik durumlarını düzenleyen anlaşmayı, Polonya ile Macaristan Çifte vatandaşlığa sahip kişilerin vatandaşlığını düzenleyen anlaşmayı, 1963'de Sovyet Rusya ile Macaristan Çifte vatandaşlığın önlenmesine dair anlaşmayı, Fransa ile Danimarka Çifte vatandaşlığa sahip kişilerin askerlik görevlerine ilişkin sözleşmeleri imzalanmıştır.

1963'de Danimarka ve Avusturya Sonradan vatandaşlığa alınmaya ve tabiiyetin iktisabı konusunda karşılıklı bildirimde bulunmaya dair bir notalar teati etmişlerdir. 1965'de Polonya ile Çekoslovakya arasında Çifte vatandaşlığa ilişkin sorunların halline ilişkin Konvansiyon, Sovyet Rusya ile Polonya arasında Çifte vatandaşlığın önlenmesine ilişkin Konvansiyon imzalanmıştır.

Milletlerarası teamülde ise «Her Devlet kendi vatandaşlığını kendi tayin eder» kuralı mevcuttur. Bu kural 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına dair Bazı Meseleler adlı Lahey Sözleşmesine de girmiştir.

Ayrıca zorla vatandaşlığa geçirilmenin (telsikin) tanınmacağı da bir milletlerarası teamül kuralıdır. Re Rau (1930) (3) davasında mahkeme bunu uygulamıştır. Arazi terki ve diplomatik himaye konularındaki milletlerarası teamül kuralları da çok vatandaşlık alanını düzenlemektedir.

Bir devlet yabancı bir devletin vatandaşlığının iktisabını düzenleyemez. Bu da egemen bir devletin kazası hakkında müdahaleyi yasaklayan milletlerarası teamül kuralına dayanmaktadır. Nottebohm davasında Milletlerarası Adalet Divanının öngördüğü «ilgili devletle gerçek bir bağlantı ilkesi» genel hukuk prensiplerinin çifte vatandaşlık konusunda tek örneğidir (4).

(3) Annual Digest 1931-1932, case no. 124.

(4) İ.C.J. Reports, 1955, S. 24.

IV. ÇOK VATANDAŞLIĞIN MAHZUURLARI

Çok vatandaşlık devletler arasındaki ilişkileri bozan ve kişileri son derece aleyhte etkileyen bir olgu, bir fenomendir. Amerika Birleşik Devletleriyle İngiltere arasındaki 1812 savaşının başlıca sebeplerinden biri o tarihte İngiltere'nin vatandaşlarına ABD vatandaşlığına geçmelerine izin vermemesi birçok İngilizin izinsiz ABD vatandaşlığına geçmeleri ve bunların İngiltere tarafından zorla İngiliz donanmasına tayfa yazdırılmaları idi. Devletler Hukukçusu Martens bu konuda aynı kişinin birçok vatandaşlığa sahip olmasının hukuka ve devletler arasında sürmesi gereken iyi münasebetlere aykırı olduğunu söylemektedir (5).

«Her şahsın yalnız bir tâbiyeti olmalıdır prensibi özellikle devletler açısından önem taşımaktadır.» (5a).

İki ayrı devletin vatandaşları olanlar için bu devletler savaş halinde bulduklarında bir devletin vatandaşlık görevlerini yerine getirmeleri diğerinde hıyanet suçunun işlenmesi telâkki edilmektedir ve iki vatandaşlık kişisi bazen bu durumu sebebiyle hayatını kaybetmektedir. Bilhassa doğuştan çifte vatandaşlık iktisap etmiş kişilerin durumu böyledir.

Ex Parte Freyberger davası (6) ilginçtir. Davacı 1896'da İngiltere'de Avusturyalı ana ve babadan doğmuştur. Bu suretle doğumla hem İngiliz hem de Avusturya vatandaşıdır. 1916'da İngiliz ordusuna çağırılmış, askerlik hizmetinden kaçmak için Avusturya vatandaşı olduğuna dair itirazlarına rağmen askere alınmıştır. 1917'de 21 yaşına geldiği zaman 1914 tarihli İngiliz Vatandaşlık ve Yabancıların Durumu Yasası 14. Bölüme (*The British Nationality and Status of Aliens Act. 14 Section*)'a göre yabancı olduğuna dair bir bildiri yapıp artık İngiliz vatandaşı olmadığından askerî makamlardan terhisini istemiş, bu istek reddedilince mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme Freyberg'in bu isteğini «savaş zamanı seçim hakkını kullanamaz, 1914 kanunu savaş şartlarını öngörmemiştir» diyerek reddetmiştir. Bu davada çifte vatandaşlık halinde kişinin zorla istemediği vatandaşlığa tâbi tutu-

(5) Martens - *Traité de droit international*, v. 2 (1866). p. 262.

(5a) Erdoğan Göger — *Türk Tâbiyet Hukuku* 2. bası 1974. s. 15.

(6) *Ex Parte Freyberger* (1917) 2 K.B. 129.

lup savaş halinde hissen bağlı bulunduğu diğer vatandaşlık devletine karşı orduda kullanılmasını görüyoruz. Durum bazen daha ağır sonuçlar da verebilmektedir. *Inouye Kanao v. The King* (7) davasında İngiliz Kolumbiyasında Japon ana babadan doğmuş olan bir kişi (Kanao) 1944-45'de Hong-Kong Japon karşı casusluk teşkilâtına girmiş, müttefik ajanı olarak ihbar edilen kişilere yapılan işkencelere katılmıştı. Aleyhine açılan hiyanet davasında Kanao İngiltere'ye değil Japonya'ya bağlı olduğunu iddia etti. Jüri ise onun bir İngiliz vatandaşı olduğunu tesbit etti ve vatana hiyanetten mahkûm oldu. Üst mahkeme de bu mahkûmiyeti tasdik etti ve «Kanunumuza göre çifte vatandaşlık iki yarım vatandaşlık değil, fakat tam iki vatandaşlıktır» dedi. Kanao idam edildi.

Kawakita v. United States of America (8) davasında Japonya'da ABD savaş esirlerine kötü muamele eden ABD ve Japon vatandaşlığına sahip Kawakita hiyanet suçu ile idama mahkûm edilmiştir.

Savaş halinde hayatını dahî hiyanet sebebiyle kaybedebilen çifte vatandaşlık sahibi kişi barış zamanında da çifte vatandaşlığı olan devletler arasında özel anlaşma yoksa her iki devlet ordusunda da askerlik yapmak zorunda kalır, aksi halde bir taraf ordusunda yaparsa diğerinde firarî durumuna düşer. Vatandaşı olduğu iki devlete de vergi ödemek zorunda kalır.

V. MAHKEME KARARLARINDA ÇOK VATANDAŞLIKLÂ İLGİLİ PRENSİPLER

Bu prensipleri şöyle sıralayabiliriz :

1 — Bir devlette uzun süre ikamet vatandaşlığın kaybına sebep olmayıp *Mackenzie v. Germany* (9) davasında hakem uzun ikameti vatandaşlığın kaybı için kabul etmemiştir.

(7) Hong Kong Appellate Jurisdiction, *Annual Digest*, 1947 case No. 39, Hong Kong D.R. 66.

(8) (1952) 343 U.S. 717.

(9) *Annual Digest* 1925-1926, Case no. 200 *Am. Journal of int. Law*, vol. 20 (1926) 595.

Mandoli v. Acheson (10) davasında ABD Federal Yüksek Mahkemesi 40 yıl İtalya'da ikamet ettikten sonra ABD'ye dönen ABD'de İtalyan ana babadan doğan Mandoli'nin bu uzun ikametini vatandaşlıktan çıkma için yeterli saymamıştır.

R.v. Soo Gin An (10a) davasında bir Kanada mahkemesi de 16 Nisan 1914'de Vancouver'de Çinli ana babadan doğan Soon Gin An'ın 1916-1940 arası Çin'de ikamet etmesine rağmen vatandaşlığını kaybetmediğine karar vermiştir.

2 — Devletlerin birinde vatandaşlık haklarını iradî olarak kullanmak o devlet vatandaşlığını seçmek olmaktadır. *Faivre v. Guenaud* (11).

3 — Devletlerin birinde vatandaşlık haklarını iradesi dışında kullanmak vatandaşlığı kaybettirmez.

Dos reis ex-ral Canara v. Nicoles (12) ve *Lehmann v. Acheson* (13) davalarında ilkinde hem ABD hem Portekiz, ikincisinde hem ABD hem İsviçre vatandaşı olan kişiler Portekiz ve İsviçre ordularında askerlik yapmışlardı, ABD Federal Yüksek Mahkemesi bunu irade dışı vatandaşlık haklarının kullanılması kabul etmiştir.

Takehara v. Dulles (14) davasında ABD ve Japon vatandaşı Takehara Japonya ABD işgali altında iken yapılan Japon genel seçimlerine katılması gayri iradi kabul edilmiştir. ABD Federal Yüksek Mahkemesi bu siyasî hak kullanmayı büyükbabası ve amcasının baskısı altında yaptığını seçim mahallinde ABD ve Japon polisi bulunduğunu oy vermeye gitmediği takdirde yiyecek karnesinin istirdat edileceğini büyükbabası ve amcasının söylemelerini gözönüne alarak Japon seçimlerinde Takehara'nın oy vermesini gayri iradî saymış ve ABD vatandaşlığını kaybetmediğine karar vermiştir.

(10) 19521/344 U. S. 133.

(10a) Annual Digest 1941-1942, Case No. 72.

(11) Annual Digest 1925-1926. Case no. 203, Tribunal Civil de Dole.

(12) Annual Digest 1947, Case No. 51.

(13) Int. Law Reports 1953, p. 255.

(14) 206 F. 2. d. 561.

4 — Bir devlet vatandaşı yabancının vatandaşlığa geçirilmesi menşe devletinin müsaadesine bağlı değildir. Devletler Hukuku bir devletin bir yabancıyı vatandaşlığına geçirmesini müracaat edenin milli kanunundaki vatandaşlığa geçmek için müsaade şartı ile sınırlı olmadığını belirtmiştir. Hatta yabancıyı vatandaşlığına geçiren devlet menşe devletinin müsaadesi olmadan vatandaşlığına geçmiş kişiyi menşe memlekete dönse bile vatandaşı saymaya devam etmektedir. Bugün Devletler Hukukuna göre bir devlet kim'lerin vatandaşı olduğunu ve ayrıca vatandaşlığa geçme şartlarını tesbite yetkilidir. Yine aynı devlet yine Devletler Hukukuna göre kendi vatandaşlarının yabancı devlet uyrukluğuna geçme şartlarını tesbite de yetkilidir. Kişi bu şartlara uymadan yabancı devlet vatandaşlığına geçmişse menşe devleti bu vatandaşlığa geçmenin hukukî neticelerini tanımaz ve kişiyi kendi vatandaşı olarak tanımaya devam eder.

5 — Rüşt yaşında iki vatandaşlıktan birini seçmek çeşitli ve değişik mahkeme kararları sebebiyle bugün için Devletler Hukuku kuralı sayılamaz.

VI. MİLLETLERARASI MAHKEMELERDE GÖRÜLEN TÜRKİYE İLE İLGİLİ ÇİFTE VATANDAŞLIK DAVALARI

Apostolidis'in Türk Hükümetine karşı açtığı davada (1928) (15).

Türkiye, davacıların Lozan andlaşmasının 65 ve 66. maddelerine göre Müttefik Devletleri vatandaşlarının emlakının iadesi için açtıkları davaya davacıların 1869 tarihli Osmanlı Vatandaşlık Kanununa göre izin almadan 1912'de Fransız vatandaşlığına geçmeleri sebebiyle hâlâ Türk vatandaşı olduklarını ileri sürdü. Mahkeme «Devletler Hukukuna göre vatandaşlığa geçmenin (tek-sikin) sonuçları sadece vatandaşlığına geçilen Devletçe değil, diğer bütün devletler ve makamlarca tanınır, sadece vatandaşlık-

(15) Apostolidis v. The Turkish Government (1928) France-Turkish Mixed Arbitral Tribunal Briggs- The Law of Nations 2d ed. (1953). S. 513, Recueil des Décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes, vol. 8 (1929) p. 373,

tan ayrılma ve yabancı devlet vatandaşlığına geçme için izin isteyen Devletçe tanınmaz. (Diğer bütün makamlara) Karma Hakem Mahkemelerinin girdiğini zira Devletler Umumî Hukukuna göre Karma Hakem Mahkemeleri Âkit devletlerden birinin iç mevzuatı ile bağlı değildir» şeklinde karar verdi. Karma Hakem Mahkemesi burada Apostolidis'in Türk vatandaşlığını dikkate almayıp Fransız vatandaşlığına üstünlük tanıyıp kendini yetkili görmüştür. Halbuki 1924 de görülen Grigoriou adlı kişinin Bulgar devleti aleyhine açtığı davada (16) Karma Hakem Mahkemesi tamamen ters bir karar vermişti. Karma Hakem Mahkemesi yetkisini müracaatçının vatandaşlığına göre tesbit edecekti. Grigoriou ise doğuştan Yunan vatandaşı iken 1917 eylülünde Bulgar vatandaşlığına geçmişti. 13 Aralık 1913 tarihii Yunan Kanununa göre Yunan vatandaşlığına geçme için Dışişleri Bakanlığından izin almadığından hâlâ Yunan vatandaşı sayılmaktaydı. Karma Hakem Mahkemesi Grigoriou'nun Yunanlı olduğuna karar verdi. Burada müracaatçının eski vatandaşlığının 1. Dünya Savaşını kazanan devletlere ait olması Karma Hakem Mahkemesinin yetkisi için yeterli sayılmıştır. Başka deyişle kazanan devletlere mensubiyet eski olsun yeni olsun Karma Hakem Mahkemelerince yetki için yeterli sayılmış ve (Veyl mağluplara» esasına göre mağlup devletler tazminata mahkûm edilmişlerdir.

1923'de görülen başka bir davada da (17) İngiliz vatandaşlığına geçmiş fakat Alman Hukukuna göre Alman vatandaşlığını kaybetmemiş Hein Versay anlaşmasınının 296. maddesine göre Alman Hildersheimer Bankasındaki hesabından bir meblağı geri almak istemiştir. Karma Hakem Mahkemesi Hein'in İngiliz vatandaşlığına geçtiğini ve Versay anlaşması yürürlüğe girdiğinde İngiltere'de oturduğunu bildirerek lehine karar vermiştir. 1923 ve 1924 te görülen bu davalardaki kabul edilen esaslara göre Apostolidis'in Türk Hükümeti aleyhine 1928'de açtığı davanın reddedilmesi gerekirdi.

Türk vatandaşlığının söz konusu olduğu diğer bir dava

(16) Grigoriou v. Bulgarian State - *Recueil des Décisions des Tribunaux arbitraux Mixtes*. cilt 3. (1924) s. 977.

(17) George S. Hein C. Hildersheimer Bank.

(17) *Recueil des Décisions des Tribunaux arbitraux Mixtes* cilt. 2 (1923) s. 71.

da (18) Fransız - Alman Karma hakem mahkemesinde görülmüştür. Doğuştan Fransız bir kadın Türk vatandaşı ile evlenmiş ve Türk Kanununa göre Türk vatandaşı addedilmiştir. Fransız Alman Karma Mahkemesi kadının Fransaya göre vatandaşlığını muhafaza ettiğini ve bundan ötürü Versay andlaşmasının müttefik ve ortak devletler vatandaşlarına tanıdığı haklardan yararlanabileceğine karar vermiştir.

VII. MİLLİ MAHKEMELERDE GÖRÜLEN TÜRKİYE İLE İLGİLİ ÇOK VATANDAŞLIK DAVASI

Araştırmamızda 1930'da Fransa'da Seine Hukuk mahkemesi Saad c. Tabet davasında (19) 1841'de Osmanlı ana ve babadan doğan 1867'de Fransada ikametgâh tesis eden, 1873'te Fransız vatandaşlığına geçen ve Beyrut'a dönüp 13 Kasım 1924'de orada ölünceye kadar yaşayan pasaportu ve nüfus kâğıdı kendisini Osmanlı gösteren Joseph Tabet hakkında onun Fransız makamlarına göre Fransız, Türk makamlarına göre Türk addedileceği şeklinde karar verdi. Mahkeme «vatandaşlığa alma (telsik) egemenliğin tek taraflı bir tasarrufu olup menşe devletinin müsaadesi gerekmez» demiştir.

VIII. YABANCI HUKUK MAKAMLARINCA VERİLEN TÜRKİYE İLE İLGİLİ ÇOK VATANDAŞLIK HAKKINDA KARAR

1847'de İngiltere'de Kraliçenin hukuk müşaviri (The Queen's Advocate) Türk vatandaşı olarak doğup İngiliz vatandaşlığına geçen bir kişinin Türkiye'ye döndüğünde tam bir İngiliz vatandaşı gibi himaye göremeyeceğini şöyle belirtmiştir: «İngiliz Hükümeti İngiltere imparatorluğunda doğan herkesi sonra başka bir yabancı devlet vatandaşlığına geçseler bile şüphesiz İngiliz vatandaşı telâkki ettiğine göre Türkiye hükümeti kendi ülkesinde niçin aynı prensibe göre hareket etmesin?» (20).

(18) Oskinar c. l'Etat allemand. T.A.M. V.G. (1927) s. 787.

(19) Annual Digest, 1929-1930 - Case no: 139.

(20) HWANG, British Practice ou Diplomatic Protection of Subjects Abroad unpublished Ph. D. dessionation University of Cambridge (1948) p. 366.

IX — SONUÇ

Türk Devletler Hususî Hukukunun iki büyük otoritesinin çok vatandaşlık konusunda kanaatları şöyledir:

«İki tabiiyet, bağdaştırılmaz iki sıfattır. Zira bir kimsenin iki devlete birden aynı vazifeleri ifa etmesi mümkün değildir. Alehusus iki tarafın askerî hizmetinde bulunmak nasıl kabil olur? Mensup olduğu devletler arasında harp vukua gelse hangisine silâh tevcih edebilir? El hasıl bir kimsenin iki vatani birden olamayacağından ancak bir tek tabiiyeti bulunabilir» (21).

«Çifte veya çok tâbiiyet halinin içinden çıkılması müşkil vaziyetlerin doğumuna sebebiyet vereceği şüphe götürmez. Fert aynı zamanda iki Devlete bağlı olunca, tabiiyetten doğan mükellefiyetlerin ifası imkânına malik olamaz. Gerek sulhta ve gerek harpte (hele iki Devlet harp halinde ise) çok nazik bir durum ihdas eder. Bu itibarla, iki tabiiyet mezç ve telifi mümkün olmıyan bir sıfattır.» (22).

Görüldüğü üzere iki büyük otorite haklı olarak çok vatandaşlığın aleyhindedirler. Halen 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun değiştirilmesi için bir tasarı mevcuttur. Bu tasarı için Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi aşağıdaki teklifi yapmıştır.

Madde 1 — 403 Sayılı Kanunun 20 inci maddesinin (c) bendi kanun metninden çıkarılmıştır.

Madde 2 — Aynı Kanunun 22 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

«Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişiye çıkma belgesi verilir.»

Madde 3 — Aynı kanunun 23 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

«Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişiler yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandıklarını belirten belgeleri yetkili Türk makamlarına sunarak Türk nüfus sicilindeki kayıtlarının silinmesini isteyebilirler.»

(21) Muammer Raşit Seviğ — Vedat Reşit Seviğ Devletler Hususî Hukuku 3. bası 1962 s. 59.

Madde 4 — Aynı kanunun 25 inci maddesinin sonuna aşağıdaki cümle eklenmiştir.

«Yurt dışında bulunup da çalışmaları, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik çıkarlarına veya bilimin gelişmesine yararlı olduğu Dışişleri Bakanlığınca saptananlar hakkında bu hüküm uygulanmaz.»

GEÇİCİ MADDE :

«Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce, 403 Sayılı Kanunun 22, 23 ve 25 inci maddenin (a) bendi uyarınca Türk vatandaşlığını kaybedenler, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde, eski vatandaşlıklarını kaybedip etmediklerine bakılmaksızın seçme haklarını kullanarak Türk vatandaşlığına dönebilirler.»

Madde 5 — Bu kanun yayım tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 6 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Dışişleri Bakanlığı teklifinin 3, 4. ve geçici maddeleri Çifte vatandaşlığı açıkca kabul etmektedir. Bugün yürürlükteki 23. m. «22 ci madde uyarınca çıkma belgesinin verilmesiyle Türk vatandaşlığı kaybedilir.

20. ci madde uyarınca verilen izin tarihinden başlayarak üç yıl içinde bu belge alınmamış ise Türk vatandaşlığının Kaybı Kesinleşir» demektedir.

Teklif göre vatandaşlığı istemeyen Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişiler yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandıklarını belirten belgeleri yetkili Türk makamlarına sunarak Türk nüfus sicilindeki kayıtlarının silinmesini isteyebilirler. Çifte vatandaşlığı isteyenler ise yabancı vatandaşlığı kazandıklarına dair belgeleri Türk makamlarına ibraz etmeyerek Türk vatandaşlığını muhafaza edebileceklerdir.

Teklifin 4. m. si bütün kaybettirme hallerine şamil gözükmektedir. Biz hukukî bakımdan çok vatandaşlığa yukardaki ge-

rekçelerle karşıyız. Eğer siyasî icaplar bakımından *mutlak* çifte vatandaşlığa gerek varsa ki bunun takdiri Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir, 25. m. nin (b), (c) (ç) (d) ve (e) bendlerinin aynen kalmasına teklifin 4. m. sinin getirdiği şartın (a) ve (f) bendlerine uygulanması yerinde olur kanısındayız.